

نقش بیمه در افزایش رفاه عمومی و دوام خانواده

علی موسی‌رضا

مدیرعامل شرکت سهامی بیمه ایران

رفاه عمومی اصطلاحی است عام که جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را شامل می‌شود و یکی از مهمترین هدفهای برنامه رشد و توسعه اقتصادی به شمار می‌رود. در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نیز نخستین موضوعی که مورد توجه قرار گرفته «تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی» است و یکی از طرق نیل به این هدف «توسعه و بهبود کیفیت شرایط عمومی زندگی مردم» عنوان شده است.

بررسیهای انجام شده نشان می‌دهد که رابطه‌ای تنگاتنگ و استوار بین بیمه و رشد و توسعه اقتصادی و بهبود شرایط عمومی زندگی افراد جامعه وجود دارد. بدین معنا که ترمیم اقتصادی، افزایش مبادلات، ترقی سطح زندگی و توسعه سرمایه‌گذاری موجب پیشرفت بیمه در کشور می‌شود و متقابلاً گسترش و پیشرفت بیمه به ترمیم وضع معیشت افراد، حفظ ثروت ملی و تشکیل پس‌اندازهای ملی کمک می‌کند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بیمه در رشد و توسعه اقتصادی مؤثر و رشد اقتصادی نیز عامل پیشرفت بیمه است و در نهایت هدف برنامه رشد و توسعه اقتصادی و تعمیم بیمه، افزایش رفاه عمومی جامعه است. از سوی دیگر خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و دوام و بقای خانواده و تحکیم روابط بین اعضای آن، در رشد و شکوفایی افراد جامعه و ارتقای سطح زندگی اجتماعی مؤثر است.

از آنجا که هدف بیمه جبران زیانهای مالی وارد به افراد جامعه بر اثر حوادث و خطرهای گوناگون و در نهایت حفظ و تثبیت وضع مالی آنان پس از وقوع سوانح و بروز خسارت است لذا می‌توان نتیجه گرفت که کلیه رشته‌های بیمه با درجات متفاوت در ارتقای سطح رفاه عمومی مؤثرند. همچنین با توجه به اینکه افزون بر عوامل اعتقادی، مذهبی، اخلاقی، تربیتی و جز آن، وضع مالی و اقتصادی افراد جامعه نیز در دوام و بقای خانواده نقشی اساسی بازی می‌کند و

تحقیقاتی که در زمینه طلاق و فروپاشی خانواده‌ها به عمل آمده است بیانگر این است که مسائل و مشکلات مالی و اقتصادی یکی از عوامل مهم در جدایی همسران و گسیختگی روابط خانوادگی است، از این رو شاخه‌های مختلف بیمه‌های اشخاص نظیر بیمه‌های عمر، بیمه‌های حوادث انفرادی، حوادث خانواده، حوادث تحصیلی و بیمه‌های درمانی می‌تواند با حفظ وضع مالی خانواده در تحکیم روابط خانوادگی و بقای خانواده نقشی بسزا داشته باشد.

افزون بر موارد پیشگفته، سرمایه‌گذاری مؤسسات بیمه از محل ذخایر فنی تأثیری مستقیم بر رشد و شکوفایی اقتصادی و آبادانی جامعه دارد که این امر به رفاه عمومی جامعه می‌انجامد. قدر مسلم این است که تأثیر و نقش انواع مختلف بیمه در افزایش رفاه عمومی و دوام خانواده یکسان نیست. این تأثیر در بیمه‌های اموال، اشخاص و مسؤلیت به گونه‌های مختلف تجلی می‌کند.

الف) نقش بیمه‌های اموال

بیمه‌های اموال شامل رشته‌هایی است که در آنها موضوع بیمه، اموال منقول و غیرمنقول است. بیمه‌های آتش‌سوزی، باربری، بدنه اتوموبیل، کشتی، هواپیما، مهندسی (مقاطع کاری و نصب) از آن جمله‌اند. باید توجه داشت که بیمه نه از وقوع خطر جلوگیری می‌کند و نه آثار آن را منتفی می‌سازد بلکه خسارتهای ناشی از خطر را به هر میزان که باشد جبران می‌کند و از این طریق امکان تجدید تأسیسات یا اموال نابود شده را فراهم می‌نماید و وضع بیمه‌گذاران را پس از تحقق خطر عیناً به صورت قبل از آن درمی‌آورد و در نتیجه موجب می‌شود که تمام بیمه‌گذاران و مؤسسات و واحدهای تولیدی مورد بیمه، وضع مالی ثابت داشته باشند. تثبیت وضع مالی مؤسسه نیز سبب می‌شود که سرمایه‌گذار با اطمینان و آسایش خاطر به سرمایه‌گذاری در بخشهای مختلف اقتصادی روی آورد و همین امر به گسترش فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی کمک می‌کند.

در ضمن، توزیع خطرهای بیمه شده در سطح جهانی از طریق بیمه اتکایی سبب می‌شود که در صورت وقوع حوادث و خسارتهای سهمگین در دازایی یک کشور کاهش چشمگیری حاصل نشود و لطمات کمتری به اجرای برنامه‌های اقتصادی دولتها وارد آید.

ب) نقش بیمه‌های اشخاص

اهمیت بیمه‌های اشخاص و به‌ویژه بیمه زندگی تا بدان حد است که یکی از طبقه‌بندی‌های رایج بیمه تفکیک انواع بیمه به «بیمه‌های زندگی» و «بیمه‌های غیرزندگی» است.

اگر بازار جهانی بیمه را در سال ۱۹۹۲ مورد بررسی قرار دهیم این نتیجه حاصل می‌شود که از کل حق بیمه جهان که بالغ بر ۱،۴۶۶ میلیارد دلار بوده است مبلغ ۷۶۸/۴ میلیارد دلار معادل

۵۲/۴ درصد به بیمه‌های زندگی و مبلغ ۶۹۷/۶ میلیارد دلار برابر با ۴۷/۶ درصد به بیمه‌های غیرزندگی تعلق داشته است درحالی که این درصدها برای بازار ایران ۸/۹ برای بیمه‌های زندگی و ۹۱/۱ برای بیمه‌های غیرزندگی بوده است. از بین ۶۶ کشور جهان، متوسط سهم بیمه‌های زندگی در ۱۲ کشور که بیشترین حق بیمه را داشته‌اند، ۵۳/۳ درصد و در ۱۴ کشور که در ذیل جدول رتبه‌بندی قرار دارند ۲۰/۴ درصد است و به طوری که ملاحظه می‌شود سهم بیمه‌های زندگی از کل بازار ایران حتی از میانگین عقب‌مانده‌ترین بازارهای کشورهای جهان نیز کمتر است.

رتبه‌بندی کشورهای مختلف از لحاظ نسبت بیمه‌های زندگی به کل حق بیمه در کشورهای پیشرفته و عقب‌مانده در زمینه بیمه به شرح زیر است:

● سهم بیمه‌های زندگی در هفت کشور، بیش از ۵۰ درصد است: کره جنوبی ۷۹/۷ درصد، ژاپن ۷۳/۹ درصد، انگلستان ۶۴/۶ درصد، سوئیس ۵۷/۹ درصد، فرانسه ۵۶/۶ درصد، استرالیا ۵۳/۷ درصد و هلند ۵۳/۲ درصد.

● در هشت کشور، سهم بیمه‌های زندگی از کل فعالیت بیمه‌ای کمتر از ۲۰ درصد بوده است: ایسلند ۲/۹ درصد، لیبی ۳/۲ درصد، اکوادور ۱۰/۳ درصد، کویت ۱۱/۵ درصد، نیجریه ۱۲ درصد، دومینیکن ۱۸/۱ درصد، ساحل عاج ۱۸/۳ درصد و کنیا ۱۸/۶ درصد.

با یک نظر اجمالی به ارقام فوق، رشد و توسعه بیمه‌های زندگی در کشورهای صنعتی و پیشرفته و رکود این رشته از بیمه در کشورهای عقب‌نگه‌داشته شده به وضوح مشخص می‌شود و می‌توان به این نتیجه رسید که تحول و توسعه بیمه در کشورهای جهان سوم بدون گسترش و تعمیم بیمه‌های زندگی ممکن نمی‌شود و صنعت بیمه ایران نیز از این امر مستثنی نیست.

اینک به بررسی وضع بیمه‌های زندگی در ایران می‌پردازیم: در سال ۱۳۷۲ کل حق بیمه بیمه‌های زندگی (اعم از انفرادی و جمعی) در بازار ایران حدود ۲۵ میلیارد ریال و حق بیمه سرانه حدود ۴۰۰ ریال در سال بوده است و می‌دانیم که تقریباً تمام این مبلغ مربوط به قراردادهای عمر جمعی بوده و بیمه عمر انفرادی نقشی در این زمینه نداشته است. در ضمن، بخش عمده حق بیمه بیمه‌های زندگی مربوط به فعالیت شرکت سهامی بیمه ایران بوده است که بیش از سه چهارم کل فعالیت بیمه‌های زندگی شرکت‌های بیمه را در اختیار دارد و سهم سایر شرکتها در این مورد از ۲۲/۲ درصد تجاوز نمی‌کند. رشد حق بیمه زندگی در سال ۱۳۷۲ در مقایسه با سال ۱۳۷۱ حدود ۲۳/۶ درصد بوده که در مقایسه با رشد بیمه‌های غیرزندگی که ۷۲/۳ بوده است مبین فقدان تحرک کافی شرکت‌های بیمه در این زمینه است و حتی فعالیت دو شرکت بیمه آسیا و دانا نسبت به سال قبل از آن کاهش داشته. با در نظر گرفتن این مطالب، توجه به وضع بیمه‌های

زندگی و به ویژه بیمه عمر انفرادی، باید در برنامه‌ریزی رشد و توسعه بیمه در اولویت قرار گیرد و در این جهت ارائه بیمه‌های جدید، بازنگری در شرایط بیمه‌نامه و نرخ حق بیمه عمر و آشنا ساختن مردم با مزایای بیمه عمر ضروری است.

گذشته از بیمه عمر که با ارائه انواع پوششهای خطر فوت و تشکیل سرمایه می‌تواند در رفاه عمومی افراد جامعه و خانواده‌هایی که سرپرست و نان‌آور خود را از دست می‌دهند نقش مؤثری ایفا کند، بیمه‌های حوادث نیز که به صورت جمعی، انفرادی، حوادث سرنشینان و وسایط نقلیه شخصی و عمومی، حوادث خانواده، حوادث تحصیلی و بیمه عمر و حوادث کارکنان دولت ارائه می‌شود و از طریق آنها بیمه‌شدگان در مقابل فوت و نقص عضو ناشی از حادثه تحت تأمین قرار می‌گیرند باعث می‌شود که فرد حادثه دیده با دریافت کل سرمایه مورد بیمه یا بخشی از آن دچار مضیقه مالی شدید نشود و بتواند به زندگی و اداره خانواده خود ادامه دهد. بیمه‌های درمانی نیز که به طور گروهی، کارکنان مؤسسات اداری، صنعتی و تولیدی را زیر پوشش قرار می‌دهد با تأمین تمام یا قسمتی از هزینه‌های پزشکی، بیمارستانی، آزمایشگاهی، رادیولوژی و نظایر آنها سلامت و رفاه عمومی خانواده‌ها را تضمین می‌کند.

ب) نقش بیمه‌های مسؤولیت مدنی

موضوع بیمه مسؤولیت مدنی، تأمین و جبران خسارتهایی است که بر اثر تقصیر یا خطا یا فعالیت مخاطره‌آمیز شخص متوجه دیگران می‌شود. بنابراین خطری که موضوع بیمه مسؤولیت مدنی قرار می‌گیرد، دین و بدهی یا تعهد و الزام به جبران خسارت طبق قوانین مسؤولیت مدنی است. بیمه‌های مسؤولیت مدنی، تأمین لازم را در اختیار کسانی می‌گذارد که ضمن کار و فعالیت و زندگی روزمره ممکن است موجب خسارت دیگران شوند و در معرض ادعای خسارت اشخاص زیان‌دیده قرار گیرند. به طوری که می‌دانیم جبران فردی این قبیل خسارتهای در شرایط زندگی امروزی همیشه سهل و ساده و تحمل‌پذیر نیست و عامل زیان را در شرایط مالی دشواری قرار می‌دهد.

در بعضی از انواع بیمه مسؤولیت مدنی به علت ضرورتهای اجتماعی و اقتصادی، جنبه الزامی و همگانی به خود گرفته (مانند بیمه شخص ثالث اتوموبیل) و برخی از انواع آن حالت اختیاری دارد (مانند بیمه مسؤولیت پزشکان، کارفرمایان، کارمندان دولت و شهرداریها، نهبانان مسلح بانکها، متصدیان حمل و نقل، مهندسان و مقاطعه‌کاران و نظایر آن). متأسفانه بیمه‌های مسؤولیت جز بیمه شخص ثالث اتوموبیل در ایران رواج نیافته و شرکتهای بیمه نیز در معرفی آن کوششی مذبذول نداشته‌اند:

۱. بیمه شخص ثالث اتوموبیل. با وجود آنکه ۲۶ سال از شروع فعالیت شرکتهای بیمه در این رشته می‌گذرد و با اینکه این بیمه به علت مزایا و منافع اجتماعی جنبه اجباری و قانونی به خود گرفته است، با این همه به علل مختلف از جمله عدم همکاری سازمانهای ذی ربط در اجرای قانون و جلوگیری از تردد و وسایل نقلیه فاقد بیمه‌نامه، هنوز جایگاه واقعی خود را در صنعت بیمه نیافته است و درصد بالایی از دارندگان وسایل نقلیه از تحصیل بیمه‌نامه سر باز می‌زنند. مجموع حق بیمه دریافتی شرکتهای بیمه در سال ۱۳۷۲ بالغ بر ۵۱ میلیارد ریال بوده که ۱۳/۵ درصد کل حق بیمه بازار را شامل شده است. بدیهی است تدابیری که اخیراً اتخاذ شده، چنانچه با برخورد قانونی با آنها که از زیر بیمه‌نامه معتبر شانه خالی می‌کنند همراه شود، می‌تواند موجب رشد و تعمیم بیمه شخص ثالث و تأمین زیانهای وارده به افراد زیان‌دیده از حوادث رانندگی شود و هدف از وضع و اجرای قانون که ایجاد امنیت برای کلیه افراد جامعه و رفاه عمومی است تحقق یابد.

۲. سایر بیمه‌های مسؤلیت. بیمه‌های اختیاری مسؤلیت که با شاخه‌های فرعی خود می‌تواند قشرهای عظیمی از شاغلان در رشته‌های مختلف خدماتی و تولیدی را تحت پوشش قرار دهد در ایران ناشناخته مانده است. حق بیمه این رشته به قدری ناچیز است که در جداول آماری صنعت بیمه، تحت عنوان «سایر انواع بیمه» مطرح می‌شود که سهم آنها از کل حق بیمه بازار از ۰/۳ درصد تجاوز نمی‌کند. توجه به این رشته و تعمیم آن می‌تواند در بسط عدالت اجتماعی و رفاه عمومی تأثیری چشمگیر داشته باشد.

۳. نتایج آماری. برای آنکه تصویری کلی از شمار افراد تحت پوشش، تعداد زیان‌دیدگان و خسارت پرداختی به آنها در رشته‌های بیمه عمر، حوادث، درمانی و مسؤلیت ارائه شود پس از اشاره‌ای کوتاه به ارقام آماری سال ۱۳۷۲ کل بازار به بررسی عملکرد سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ شرکت سهامی بیمه ایران مبادرت می‌شود. علت انتخاب عملکرد شرکت سهامی بیمه ایران این است که اطلاعات مورد نظر (جز در مورد کل حق بیمه دریافتی و کل خسارت پرداختی در سال ۱۳۷۲) برای بازار ایران در اختیار نیست و ضمناً سهم بیمه ایران از کل بازار در این رشته‌ها حدود ۷۷/۳ درصد است و بنابراین عملکرد این شرکت می‌تواند تا حد زیادی معرف کل بازار کشور باشد. کل خسارت پرداختی بازار بیمه ایران در سال ۱۳۷۲ بالغ بر ۱۴۰ میلیارد ریال بوده که از این رقم ۷۷/۷ میلیارد ریال مربوط به بیمه‌های اشخاص و مسؤلیت و ۶۲/۳ میلیارد ریال مربوط به سایر انواع بیمه بوده است. ضریب خسارت در بیمه‌های مورد بحث ۶۶/۷ درصد بوده که در مقایسه با ضریب خسارت سایر رشته‌ها که ۲۳/۶ درصد است بیانگر پرهزینه بودن این بیمه‌ها برای مؤسسات بیمه است. اما منافع اجتماعی و تأمین و جبران خسارت زیان‌دیدگان از

حوادث که در این رشته‌ها مورد نظر است ایجاب می‌کند که فعالیت شرکت‌های بیمه در این زمینه‌ها گسترش یابد.

آمار عملکرد شرکت سهامی بیمه ایران در رشته‌های مورد بحث حاکی از این است که تعداد بیمه‌شدگان رشته‌های عمر و حوادث با احتساب بیمه حوادث سرنشینان اتوبوسها و مینی‌بوس‌های مسافربری که به علت تعدد مسافرتها رقم عمده‌ای را تشکیل می‌دهد در سال ۱۳۷۲ بالغ بر ۲۳۹,۷۷۹,۰۰۰ نفر بوده که این رقم در سال ۱۳۷۳ با رشدی معادل ۶/۶ درصد به ۲۵۵,۶۰۰,۰۰۰ نفر رسیده است که اگر رقم افرادی که در معرض خطرهای ناشی از تصادفات وسایل نقلیه موتوری هستند و تقریباً کل افراد جامعه را شامل می‌شود به آن افزوده گردد به رقم بالایی تبدیل خواهد شد.

تعداد افرادی که در رشته‌های اشخاص و مسئولیت و شخص ثالث اتوموبیل دچار حادثه شده و خسارت دریافت داشته‌اند در سال ۷۲ برابر با ۳۳۸,۰۹۸ نفر بوده که در سال ۷۳ به ۴۱۲,۰۲۹ نفر افزایش یافته و از رشدی معادل ۲۱/۹ درصد برخوردار شده است. مبلغ خسارت پرداختی به زیاندیدگان از ۶۵/۶ میلیارد ریال در سال ۷۲ به ۱۰۹/۱ میلیارد ریال در سال ۷۳ رسیده و ۶۶/۳ درصد افزایش یافته است. میانگین خسارت پرداختی به زیاندیدگان نیز در سالهای ۷۲ و ۷۳ به ترتیب ۱۹۴,۰۰۰ ریال و ۲۶۴,۸۰۰ ریال (با رشدی حدود ۳۶/۵ درصد) بوده است.

ت) نقش سرمایه‌گذاری‌های شرکت‌های بیمه

ایجاد مؤسسات بزرگ اقتصادی، تجاری، صنعتی و کشاورزی و احداث تأسیسات زیربنایی که لازمه رشد و توسعه اقتصادی و افزایش رفاه عمومی است نیاز به سرمایه‌های هنگفت دارد. شرکت‌های بیمه از جمله مؤسساتی هستند که به علت طبیعت خاص فعالیت خود وجوه معتناهی از حق بیمه‌های دریافتی از بیمه‌گذاران را در اختیار دارند. در توازننامه مؤسسات بیمه در ستون تعهدات، ارقام درستی ملاحظه می‌شود که معرف تعهدات مؤسسه بیمه در قبال مشتریان خود است و در اصطلاح بیمه «ذخایر فنی» نامیده می‌شود. این ذخایر که در واقع نوعی پس‌انداز و سرمایه است به طرق مختلف در فعالیتهای اقتصادی و تولیدی، سرمایه‌گذاری و به کار گرفته می‌شود و در صورتی که سرمایه‌گذاری مذکور تحت نظارت دقیق صورت گیرد، به نحوی مؤثر به موفقیت برنامه‌های اقتصادی دولت، بهبود اقتصاد کشور و رفاه اجتماعی می‌انجامد.

بدیهی است سرمایه‌گذاری مؤسسات بیمه باید در طرق مطمئن، سودآور و در جهت مصالح اقتصادی کشور صورت گیرد تا نتیجه مطلوب حاصل شود.